

Максим Билер
ВО ГЛАВАТА НА БРУНО ШУЛЦ

МАКЕДОНИЈА

литера

www.makedonikalitera.mk

E-mail: makedonikalitera@yahoo.com

makedonikalitera@gmail.com

Максим Билер

Во главата на Бруно Шулиц

Наслов на оригиналот:

Maxim Biller, Im Kopf von Bruno Schulz

Прво издание: Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG, 2013

Издавањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, книжевна мрежа, на која припаѓаат Сојузното министерство европски и меѓународни праашања на Република Австрија, Министерството на надворешни работи на Сојузна Република Германија, Швајцарската фондација за култура ПроХелвеција, Австриското здружение на преведувачи (Куќа на книжевноста Виена) ио налоџ на Сојузното министерство за уметности, култура, јавна служба и спорти на Република Австрија, Геите Институтот, Фондацијата С. Фишер, Агенцијата за книги на Словенија, Министерството за култура и медиуми на Република Хрватска, Министерството за општество и култура на кнежевството Лихтенштајн, Фондацијата за култура Лихтенштајн, Министерството за култура на Албанија, Министерството за култура и информирање на Република Србија, Министерството за култура на Република Романија, Министерството за наука, култура и спорти на Црна Гора, Саемот на книгата во Лајпциг, Министерството за култура на Република Северна Македонија и Министерството за култура на Република Бугарија.

© 2013 Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG, Cologne/Germany

© на преводот: Фондација С. Фишер по нарачка на ТРАДУКИ.

Сите права се резервирани. Ниту еден дел од оваа публикација не смеа да се репродуцира, складира во систем за пребарување или да се пренесува во која било форма или на кој било начин, електронски, механички, со фотокопирање, снимање или на друг начин, без претходно писмено одобрение на издавачот.

Максим Билер

ВО ГЛАВАТА НА БРУНО ШУЛЦ

(Новела)

Превод од германски јазик:
Софија Поповска

МАКЕДОНИЈА
Либрис
Скопје, 2023
МАКЕДОНИЈА

„Благословен е тој кој сотворува чудни
суштества.“

С. Ј. Агнон, „И искривеното станува
исправено“

„Многупочитуван, многу ценет, драги господине Ман“ – во еден исклучително топол есенски ден, во ноември 1938, еден низок, слаб, сериозен маж, бавно и внимателно напиша во своето тефтерче – и веднаш ја пречкрта реченицата. Тој стана од својот премногу низок стол, кој притгоа и тивко чкрипеше, во кој веќе од рано попладне седеше пред своето премногу ниско биро од старата канцеларија на неговиот татко, ги протегна, како при угринска гимнастика, рацете нагоре и странично, и две-три минути ја набљудуваше тесната, извалкана капандура, во која постојано се гледаа чевли и нозе, врвови на чадори и здолништа на минувачите низ улицата наречена Флоријанска. Потоа, тој седна и започна одново.

„Многупочитуван господине!“ – пишуваваше – „Знам дека Вие секојдневно добивате многубројни писма и веројатно му посветувате повеќе време на нивното одговарање отколку на пишувањето на Вашите прекрасни, светски познати романи. Можам да си замислам, што значи тоа! Јас самиот сум принуден да поминувам триесет и шест часа во неделата во обучување на моите мили, но потполно ненадарени момчиња да цртаат и кога на крајот на денот ја напуштам гимназијата Јагиело, каде што предавам, изморен“ – тој прекина, одново стана и го чукна левото колено од масата. Меѓутоа, за разлика од тоа како би постапил кој било друг, наместо

да го трие повреденото колено, или пак, тивко колнејќи, да скока низ малото подрумско сопче, тој ја зграпчи главата со обете раце – тоа беше една мошне голема, речиси триаголна, убава глава, која оддалеку наликуваше на летачкиот змеј кој неговите ученици, почнувајќи веќе од првите ветровити септемврски денови, го летаа во каменоломот „Кошмарско“, и наеднаш ги отргна рацете од својата глава, како да се обидуваше да им помогне на мислите да ја напуштат. Тоа му помогна, како речиси секогаш, и тој веќе одново седеше пред масата, пишувајќи бргу и без обмислување врз нова, празна страница: „Драг д-р Томас Ман! Иако не сме се запознале лично, принуден сум да Ве известам дека пред три недели во нашиот град пристигна еден Германец, кој тврди дека сте – Вие. Бидејќи јас, како и сите во Дрохобиц, Ве познавам само од весници и од фотографии, не можам со потполна сигурност да речам дека не сте Вие, ама дури само тие приказни, кои ги раскажува тој – освен неговата износена облека и силната телесна миризма, која го опкружува – го прават сомнителен.“

Така, многу добро, тоа е доволно за почеток, си помисли задоволно малиот, сериозен маж во подрумот на улицата Флоријанска, и го смести моливот – кој беше „Кох-и-Нур ХБ“, што во краен случај можеше да се користи и за цртање – во внатрешниот џеб од својот дебел белгиски жакет, кој го носеше цела година. Потоа го затвори црното тештерче со празната етикета на корицата и си го погали лицето, како да не беше самиот тој. За првпат во текот на овој ден, не, за првпат по многу месеци, можеби дури по многу години, веќе го

немаше тоа чувство, како од сидовите околу него да се протегаат големи црни гуштери и зловни, насмевнати, петролејно-зелени змии со вкрстени очи, за разлика од порано, тој не ги слушаше цело време по неколку минути зад себе ударите и шумовите на огромните крилја на археоптериксот, не стравуваше дека наскоро, сосема наскоро ќе се случи нешто незамисливо ужасно. Кога тоа му стана јасно, веднаш одново го обзеде паника, зашто тоа можеше да биде само стапица на судбината.

Откако стана способен да мисли, Бруно – така се нарекуваше мажот со лицето кое наликуваше на летачки змеј – се будеше секое утро обземен од страв. Стравот и тој заедно појадуваа во кафеаната на Лисовски, стравот го следеше до гимназијата и погледнуваше преку неговите рамена додека неговите ученици, потиштени, му ги покажуваа неуспешните цртежи на животни и гипсени-те модели на нивните кривки главчиња, прекриени со темни отпечатоци на прсти. Стравот присуствуваше при неговите разговори со другите наставници за време на паузите – се работеше за неважни фалби и прекршоци на момчињата, или пак, за некоја нова претстава во варшавскиот театар „Камински“, и речиси никогаш не се работеше за вревата која од неодамна ја создаваа Германците – стравот не го напушташе ниту кога младата учителка по физичко воспитание и филозофија, Хелена Јакубович, бараше да дознае како стојат работите со неговиот нов роман, кој, како што велеше таа, сите во Полска кои биле барем малку посветени во литературата, го очекуваат сè понестрпливо и иритирано. Само кога Хелена Јакубович – мала, силна и со влакнесто лице како

бистро мајмунче – ја ставаше својата рака врз неговата и ја притискаше, стравот исчезнуваше. Ама веднаш штом Хелена ќе си заминеше, стравот повторно беше таму, и потоа Бруно беше принуден да го земе со себе во големата, затемнета куќа на улицата Стреј, каде што, за среќа, тој не продолжуваше со него, влегувајќи во една од одаите на девојките. Сепак, штом излегуваше надвор, стравот пак се вкоренуваше во неговиот желудник – да, таму тој седеше со најголемо задоволство, една голема, топла, сива грутка, која постојано се вртеше, свечејќи – и Бруно го носеше со себе дома. И дури потоа, кога по кратката вечера и брзото прелистување на весниците „Тигодник илустровани“ и „Ноје фраје пресе“ тој конечно седнуваше пред старата работна маса на својот татко, стравот се јавуваше повторно. Тој остануваше со него додека пишуваше, додека црташе, додека, како всушност секогаш кога работеше, се потсетуваше на смаленото, претсмртно тело на татко си или на беспомошното нишање на главите на руските војници, кои во втората година на војната случајно го запалија нивниот семеен дом на главниот плоштад, и кога стравот се измори и посака крадешкум да го напушти, тој набргу си замислуваше како во едно свежо летно утро тој, наместо неговиот смртно болен зет Јанкел, е принуден да си го пресече грлото со брич – и сивата грутка веќе започнуваше да рие уште подлабока дупка во неговиот желудник. Само кога спиеше, Бруно беше навистина сам и оставен од стравот. Тогаш сонуваше за Цирих, Париз и Њујорк, каде што имаше стотици, илјадници такви расипани, нежни мажи и жени како него, кои се насмевнуваа и си намиг-

нуваа еден на друг во кафеани, паркови и библиотеки и си даваа храброст со леко, безвучно кимање.

„Професоре Шулц,“ слушна одеднаш Бруно еден длабок, ама сè уште несигурен, крескав младешки глас однадвор. „Денес не бевте во училиштето! Ќе добиете опомена!“ Момчето се засмеа, а со него се засмееја неколку други момчиња. Тој чукна по капандурата со стапче, кое повеќе наликуваше на клун, и чукањето, кое отпрво беше тивко и наликуваше на гребење, набргу стана погласно. Бруно се лизна од столчето долу на подот зад бирото и како претходно, со раширени лакти, ја опфати својата глава и си ги покри големите уши со своите мали дланки и, кога накратко сирна нагоре кон капандурата преку работ на бирото, виде како повеќемина мали клунчиња го гребеа валканото стакло и чукаа по него. Тој веднаш се повлече назад и уште поцврсто ги стегна ушите и се загуби во приливот и одливот на морскиот звук, кој, почнувајќи во средината на неговата глава, се ширеше низ целиот свет.

Всушност, Бруно се надеваше дека никој во училиштето го немаше забележано неговото отсуство, посебно убавата Хелена, чија густа, светла, често недоисчесплана коса, за жал, ја распространуваше острата миризма на урината и мократа, износена слама на животински кафеаз. Претходниот ден таа го имаше затворено скоро еден цел училиштен час во темната просторија до фискултурната сала каде се наоѓаше дефектната опрема за вежбање. Причината за тоа веројатно му остануваше нејасна, затоа што тој трепереше повеќе од обично додека разговараа за време на одморот, и ниту еднаш не

успеа да се смири кога беше зграпчен од нејзините кратки, но остри и необликувани нокти. И што од тоа? Не требало да го присилува да ѝ покаже неколку страници од својот роман, па згора на тоа му беше студено, без оглед на подарените топли денови сред ноември и неговата тешка јакна. Кога конечно беше ослободен, тој се чувствуваше многу подобро, во секој случај тоа ѝ го соопшти за да не ја разгневи уште посилено, а таа му вети, наскоро повторно ќе го заклучи. Можеби, додаде таа, би влегла самата со него накратко во просторијата; таа би можела, ако тој сака, да купи во еден од тие хаотични дуќани на главниот плоштад, кои се отвораат само за неколку часа доцна навечер, а некојпат не се отвораат воопшто, една-две работи, кои веќе одамна сакала да ги испроба со него. Тој можеше само да си замисли за што стануваше збор! Не, имаше одговорено тој, подобро не треба, иако кога мислеше за тие работи – црни кожени венецијански колумбина-маски, фигури на Пјеро со големина на пенис полнети со струготини, велигденски камшици исткаени од врбови прачки и испреплетени со тенки челични синцири, сребрени стегачи за пупките и јапонски свеќи, чиј восок не оставаше пликови од изгореници врз кожата – веднаш се чувствуваше добро и сигурно и размислуваше, уште додека иташе назад кон училиницата по уметничко образование каде вревеа момчињата, да не беше подобро да се пријави болен следниот ден. Подоцна, на патот кон дома, се сети дека веќе долго време се подготвуваше да го напише писмото до Цирих и со тоа беше определено: да го пропушти предавањето!

„Сомнителен е и начинот на кој самопрогласениот Томас Ман јаде и пие“, пишуваше Бруно во тој момент, седејќи на подот, во своето тефтерче, додека чукањето по капандурата ослабуваше. „Иако тој здодеано ги сече месото и компирите на својата чинија, како што хирургот ги расекува ткивата на пациентот, и ја постила салфетката врз скутот со уште повеќе љубов отколку што порано строгата Адел ги постилаше свежо проветрените перници и постилки врз нашите кревети. Ама, наеднаш, странецот ги фрла виљушката и ножот подивно низ ресторанот во хотелот ‘Разнишана пирамида’, каде што тој веќе неколку недели престојува во бањата на директорот Хазенмас, ја зграпчува содржината на својата чинија со голи раце, ја бутка храната во својата уста и крв прска врз неговата кошула и во неговите очи. За среќа, сè уште нема повредено никого со летачкиот прибор! Многумина важни жители на нашиот град, кои го опкружуваат откако пристигна како свита од пчели што ја опкружува својата матица, нурнуваат кон подот и потоа се поткреваат – крајчињата на нивните усти се раширени во ропска насмевка, а очите вцрвенети и стаклести – и го молат да продолжи со раскажувањето на своите возбудливи приказни.“

Бруно прекина накратко. Злобното чукање и гребење на птичјите клунови не се слушаше повеќе, но и се имаше згустено вечерта – наскоро сосема ќе станеше ноќ – исто толку неочекувана и опасна каква што беше секој ден во неговиот живот. Во подрумот, меѓутоа, сè уште царуваа една бајата полусветлина и остатоците на многубројни ужасни, залудни работни часови, и тоа

веднаш го потсети дека од книгата, која тој веќе неколку години им ја ветуваше на своите пријатели, девојки и колеги во Лемберг, Варшава и во родниот град, немаше ништо освен наслов – ниту страница, ниту цртеж. Тој дури немаше претстава за тоа, за што ќе стане збор во романот. Барем го имаше напишано својот прв расказ на германски, и кога тој со помошта на Томас Ман би се појавил во „Ноје рундшау“ или „Замлунг“, дури ни неговиот страв не би можел да го спречи да ги напушти Дрохобиц и Полска засекогаш. Едно пријателско писмо во одговор, една препорака од него за Куеридо во Амстердам или Берман Фишер во Стокхолм и тој веќе би спакувал неколку манускрипти, неговите блокови за цртање, долна облека и приборот за бричење во стариот кожен куфер и би тргнал на патот кон слободата.

„Колку подолго странецот престојува тука,“ пишува-ше Бруно понатаму, додека дрска насмевка му го осветли строгото, скоро меланхолично лице, „толку почесто се покренува прашањето што, имено, можело да го доведе еден познат добитник на Нобеловата награда во малиот и заборавен Дрохобиц. Зар неговите творби не биле преведени на триесет и седум јазици? Зар Алберт Ајнштајн, Артур Рубинштајн и Франклин Д. Рузвелт не се негови пријатели? Зар не е побогат од сите полски и јидиш писатели во Западна Галиција и би можел затоа, ако веќе патуваше низ нашата област, да си дозволи апартман во рускиот двор во Лемберг? Тој дава – или прекумерно дружељубиво, или пак, гневно тропажки со прекриените од кал, распаргалени чевли за планинарење – секојпат друг одговор. Понекогаш раскажува, демек